

TÜRK ROMANINDA MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ'NİN MERKEZİ ANKARA'YA GENEL BİR BAKIŞ*

 Pelin GÖRGÜLÜ^a

Özet

İki bin beş yüz yılı aşkın süredir var olan Ankara, Anadolu topraklarının en eski yerleşim yerlerinden biridir. Milli mücadele yıllarına gelene kadar çevresindeki savaflara uzaktan bakmış, Kurtuluş Savaşı'na ve Cumhuriyet'in ilanına yakından şahitlik etmiş, hürriyet ve istikbal mücadelesini bizzat yaşamıştır. O yıllarda Ankara, ülke topraklarının kaderini değiştiren önemli olaylara ev sahipliği yapmıştır. Stratejik konumu, telgraf ve demiryolları ağı ile düşman işgali altında olan yerlere yakınlığı, şehrin güvenli bir yere kurulduğunu göstermekteydi. 27 Aralık 1919'da Gazi Paşa'nın Dikmen sırtlarından Ankara'ya gelmesiyle şehir, millî mücadelenin kalbi olmuştur. 1923'te yeni devletin -Türkiye Cumhuriyeti'nin- başkenti olan bu küçük taşra kasabası, bir hareketin bedeni ve büyük bir fikrin sembolüdür. Ankara'nın siyasal karargâh olmasının yanında bütün bu yaşananlarla beraber, şehrin edebî hayatta da etkin bir rol oynadığını görmekteyiz. Anadolu'nun ortasında çorak, bakımsız, küçük bir taşra kasabası olan şehir, millî mücadele romanlarına büyük ölçüde kaynaklık etmiştir. Bu dönemde yazarlarımız, ölüm kalım mücadelesi veren Türk milletine moral olmuş, cephe gerisindeki Türk askerine yazılarıyla destek olmuşlardır.

Bu çalışmamızda Ankara'nın millî mücadele yıllarındaki durumu seçtiğimiz eserler üzerinden tasvir edilerek incelenecektir. Çalışmamıza kaynak edecek olan eserler ise Halide Edip Adıvar- Türk'ün Ateşle İmtihanı, Yakup Kadri Karaosmanoğlu-Ankara, Aka Gündüz - Dikmen Yıldızı olarak belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ankara, Millî Mücadele, Roman, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Halide Edip Adıvar, Aka Gündüz.

AN OVERVIEW OF ANKARA, DESCRIBED IN THE CENTER OF THE WAR OF INDEPENDENCE IN TURKISH NOVEL

Abstract

Ankara, the city, which stands for over 2500 years is one of the oldest settlements in Anatolia. Until the war of independence, Ankara was far-off from war related situations. In those years, Ankara hosted important meetings that changed the fate of the country. Its strategic location, its proximity of telegraphic and railroad network, and its proximity to enemy occupied places showed that the city was built in a safe place. On 27 December 1919, when Gazi Paşa came to Ankara from the hills of Dikmen, the city became the heart of the national struggle. In 1923, a small country city, the capital of Turkish Republic, Ankara, is a symbol of a great

* Bu çalışma, Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu'nda sözlü olarak sunulan bildiriden genişletilerek üretilmiştir.

^a Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, pelingorgulu@gmail.com

Makale Geliş Tarihi: 20.10.2022, Makale Kabul Tarihi: 05.12.2022

body and the idea of a campaign. In addition to being the political headquarters of Ankara, we can see that the city plays an active role in literary life. The city, which is a barren, neglected, small provincial town in the middle of Anatolia, has largely been the source of the national struggle novels. In this study, the situation of Ankara in the national struggle years will be depicted in the works we selected. The works that will be the source of our study are Halide Edip Adıvar-Türk's Fire Test, Yakup Kadri Karaosmanoğlu-Ankara, Aka Gündüz - Dikmen Yıldızı.

Keywords: Ankara, National Struggle, Novel, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Halide Edip Adıvar, Aka Gündüz.

Giriş

Türkiye Devleti Cumhuriyetçi, Milliyetçi,

Halkçı, Devletçi, Lâik ve İnkılâpçıdır.

Resmî dili Türkçedir. Makarrı (başkenti) Ankara şehridir.

Teşkilât-ı Esâsiye Kanunu

1924(1937, mad 2.

Asırlardan beri Anadolu'nun en eski yerleşim birimlerinden biri olan Ankara, Hititler, Persler, Lidyalılar, Bizans İmparatorluğu, Selçuklular ve Osmanlı Devleti gibi isimlere ev sahipliği yapmış büyük bir yerleşim yeridir. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nda ağır bir darbe almasıyla Anadolu'nun muhtelif birçok şehri, İtilaf Devletleri'nin işgali altına girer. Gazi Mustafa Kemal Atatürk, 1920'de işgale olan direnişi Ankara'da başlatır. Kurtuluş Savaşı olarak adlandırılan bu dönem Türk tarihinin dönüm noktalarından biridir. 27 Aralık 1919'dan itibaren Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'ya gelişiyle bu taşra kasabası milli mücadelenin kalbi olarak anılır. Ankara'yı araştırmalarına dahil eden değerli akademisyen, tarihçi Bilal Şimşir'in görüşleri şöyledir:

"27 Aralık 1919 günü, Ankara tarihinde bir dönüm noktasıdır; Ankara'nın başkent olma yolunda önemli bir aşamadır. O gün Mustafa Kemal başkanlığındaki Heyeti Temsiliye Ankara'ya gelmiş ve burayı karargâh yapmıştır. Ondan sonra Ankara'nın yazgısı hızla değişmiş ve Ankara, adım adım Türkiye'nin başkenti olmaya doğru yol almıştır. Yani o gün Ankara'nın başına devlet kuşu konmuştur" (Şimşir, 2018, s. 171).

Kurtuluş Savaşı, bir milletin makus talihini yendiği ilk mücadele olarak bilinmektedir. Ankara halkı, vatan topraklarının düşman işgaline karşı ilk günden tepki gösterir. Mustafa Kemal şehrin stratejik yollar üzerinden bulunmasından dolayı 13 Ekim 1923'te mecliste alınan kararla devlet merkezini Ankara olarak kararlaştırır.

1923 yılında Urfa Mebusu seçilen Yahya Kemal Bey, Ankara'nın başkent ilan edilmesiyle ilgili şu cümleleri sarf eder:

"[...] Fakat yeni Türkiye eski Osmanlı saltanatının tam zıddına bir devlettir. İstilaya heveskâr değil, bilakis istilalara maruzdur. Bunun için merkezin, vatanın merkezinde olması şarttır. Medeniyetin bu asrı, ilimde ve fende olduğu gibi her şeyde tecrübe asrıdır. En büyük bahriye isbat etti ki vatanın merkezi Ankara'yı. İstanbul'u aşka benzer bir hisle severim. Onun saadetini temin edecek âmiller arasında payitaht olmasını lüzumunu pek anlayamıyorum. Ben İstanbul'u Türk şehirleri arasında payitaht değil, şerefrâz görmek isterim. Zaten taht yok ki İstanbul onun pâyı olsun. İstanbul eskiden çıkmaz maaşlarla ancak geçinir bir şehirdi. Bu devirde hür, siyaset sâralarından ifakat bulmuş, zengin bir eğlence ve ticaret şehri olabilir. Merkez Ankara'da oldukça İstanbul başını yastığa rahat koyup uyusun. Anadolu onun başında bir melekü's-siyâne gibi duruyor"(Hakimiyet-i Milliye, 1923, s. 260).

Ülkenin yeni başkenti kısa zamanda gelişir, devrimlere bağlı modern bir görünümüne ulaşır. Böylelikle yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti, Cumhuriyet'in yeni yüzü olur. Modernizmin sembol şehri hâline gelen Ankara, bu tarihten sonra gelişimine başlar:

"Kentleşme anlamında, Türkiye'de modernizmin öncüsü olur. İlim, irfan, ve kültür merkezi olarak tasarlanır. İstanbul geçmişi, eskiyi ve gelenekseli temsil ederken, Ankara geleceği, yeniyi ve çağdaşı simgeleyecektir. Cumhuriyet'le birlikte eski başkent İstanbul'un yerini alan Ankara, yeni rejimin gösteri alanı olarak ortaya çıkar" (Gündoğan, 2022, s. 6).

Yaşanılan bu karmaşık dönemde aydınlar, ülkenin durumunu yazabilmek belki de gelecekteki nesillere kalıcı bir eser bırakabilmek maksadıyla millî bir şuurla hareket etmişlerdir.

"İmparatorluktan umudunu kesmiş, bütün umudunu Anadolu'daki kavgaya bağlamış memur, öğretmen, gazeteci 'Darülfünun gençliği' aydınlar ve onlarla birlikte çalışan yurtseverler. Ulusçuluk düşüncesinin en yaygın, en güçlü olduğu toplum kesimidir bu. Kurtuluş Savaşı'nın ülküsel sözcüğünü yaparlar romanlarda "(Doğan, 1976, s. 25).

Millî şuurun izlerini Türk edebiyatında pek çok edebî eserde görmek mümkündür:

"Bir milletin yaşantısının tüm boyutları edebiyatta yer alır. Geçmişiyile kurduğu iletişimden geleceğe ilişkin beklentilerine ve bugün nasıl bir hayat tecrübesi ortaya koyduğuna kadar bir millet, edebiyatta kendini görür, edebiyatta kendini izler"(Alver, 2006, s. 34).

Tarihimizin kritik zamanlarını konu alan eserler zengin bir içeriğin temelini oluşturur. Türk aydınları, roman, şiir, öykü, hikâye deneme gibi edebî türlerde millî mücadeleyi temel alarak o dönemin yaşanmışlıklarını eserlerine taşır. Zira "Millî Mücadele" Türk tarihi açısından oldukça önemlidir:

"Büyük zorlukların, yoklukların, olanaksızlıkların içerisinde kanla ve terle çıkarılmış bir utkudur bizim Kurtuluş Savaşı. Bunda adı bilinen komutanlar, subaylar kadar adı bilinmeyen pek çok köylü, kentli, kasabalı askerin, sivilin katkısı vardır. Romanımda onlara yer verdim. Ayrıca işgal altında zor günler yaşamış, içerilere göçmüş köylüleri anlattım. Onların geleceğe çevrik umutlarını, yeni devletten beklediklerini vermeye çalıştım" (Apaydın, 1976, s. 121).

Millî mücadeleyi ele alan eserlerin birçoğu, Ankara'nın başkent olmasına, millî mücadelenin kalbi olmasına, Ankara halkına, yerel halktaki toplumsal değişimlere ve dönüşümlere değinir. Bundan dolayı yazılan eserler Ankara çevresinde filizlenir. Romancılara bu konuda büyük görev düşer.

"[...]büyük bir bölümü ulus olma, toplumda ulus bilinci uyandırma ve ulusal kimlik edinme sürecinin hız kazandığı bu dönemde yaşananları kurmaca metnin dünyasından vererek, bir yandan savaşın nedenlerini ve sonuçlarını sorgulamış; bir yandan da ulusumuzu bekleyen tehlikelere işaret ederek toplumsal duyarlılığı canlı tutmuşlardır" (Gündüz, 2010, s. 136).

Millî mücadele, konu itibariyle Türk edebiyatında, Cumhuriyet döneminde yer tutmaya başlar. Bu dönemi anlatan aydınlar, millî mücadeleyi, arka planda tutarak insan manzaralarını okuyucuya ulaştırır. Böylelikle dönemin sosyo ekonomik, kültürel yapısı roman kişileri sayesinde ortaya çıkar:

"Geçmişle hesaplaşmanın getirdiği olumsuzluklardan kurtulan ve yaratıcı etkinliği ile uzlaşmayı başaran yeni insanın entrik kurgudaki macerası, bireyin düşünsel gelişiminin aşamaları, dönemeçleri, geçiş noktaları etrafında sistematik hesaplaşma, hesaplaşmama, çatışma, radikal retler, uzlaşmalar, uyuşmalar, bocalamalar odağında metinleşir" (Eliuz, 2021, s. 11).

Çalışmada incelenen eserlerin ortak yanı, aydınların bakış açılarının zafere odaklanmış olmasıdır. Millî romantizm çerçevesinde yazılan eserlerde, çatışma alanları yaratılarak esas olanın Anadolu modernizmi olduğu okuyucuya aktarılır. Anlatılara konu olan kişiler, şahit oldukları olaylara bir müddet uyum sağlayamazlar fakat daha sonra belirli bir değişim süreci yaşarlar. Bu kişilerin doğru yolu bulması ise çeşitli izlenimler sonucu gerçekleşir. İncelenen eserlerin isimleri sırasıyla şunlardır: *Türk'ün Ateşle İmtihanı*, *Ankara*, *Dikmen Yıldızı*.

A. HALİDE EDİP ADIVAR'IN TÜRK'ÜN ATEŞLE İMTİHANI ADLI HATIRATI ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Çalkantılı ömrüne yirmi bir roman, on bir çeviri, üç hikâye, iki hatırat, iki tiyatro eseri, kitaplaştırılmamış tefrikalar bırakan Halide Edip, Türk toplumunun ilk kadın aktivistlerindendir. Köle olmayı kabul etmeyen, daima bağımsızlığı savunan Halide, içinde yaşadığı toplumda hatırı sayılır derecede iyi bir eğitim alır. Onun bu eğitilmiş hâli, baskın, boyun eğmeyen karakterinin oluşmasına da ön ayak olur. Cesur tavırları çevresinde tepki alınca akabinde 31 Mart Olayları'nda ismi idam edilecekler listesinde yer alır. Böylece onun göçebe hayatı başlar. İki oğlunu alıp önce Mısır'a oradan da İngiltere'ye gider. İstanbul'a dönünce severek evlendiği eşi Salih Zeki'yi boşar. Doktor Adnan Bey'le evlenir. Fıtratında teslimiyet olmayan Halide Edip, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesine ve ülkenin içinde bulunduğu duruma daha fazla sessiz kalamaz. Kendince çareler aramaya başlar.

İzmir'in işgalinden sonra toplumda protestolar başlar. Ardından İtilaf Devletleri tarafından İstanbul da işgal edilince dönemin birçok aydını Anadolu'nun muhtelif yerlerine gider. İstanbul'da yaşayan genç subaylar, dernek kurup birlik olurlar. Bu cesur insanlar daha sonra Anadolu'ya gidip millî mücadele hareketine katılırlar. Halide Edip bu derneklerin başını çeken önemli bir isimdir.

"Halide Edib, İstanbul'da işgale karşı çare aramak için kurulan örgütlerin faal üyesiydi. Anadolu'ya silah ve insan kaçıran örgütlenmelere katılan Halide, bütün illegal örgütlerde faal yöneticiydi. Dünya

Savaşı'nın ardından yapılan ilk Türk Ocağı Kongresi'nde yönetim kuruluna seçilmişti" (Çalışlar, 2010, s.175).

Dernek faaliyetlerinde bulunan Halide, İngilizler ve dönemin padişahı tarafından izlenir. Özellikle Sultanahmet Mitingi'ndeki konuşması büyük yankı uyandırır:

"Yüzlerce yılın geleneği çiğneniyor, artık mitinglerde kadınlar da konuşmacı olarak kürsüye çıkıyorlardı. [...] Sultanahmet Meydanı'na Fuat Paşa Türbesi Sokağı'ndan giren Halide'nin kalbi öylesine atıyordu ki, yürürken sallanıyordu.

Kalabalıktan kıpırdamak mümkün değildi. Damlar, cami kubbeleri, meydan, her yer insan doluydu. Süngülü dört asker kendisine yol açmıştı. Halide, hayatının en önemli anını yaşadığının farkındaydı. Bedeninin her zerresi elektriğe tutulmuş gibiydi. Sultanahmet'teki Halide, her günkü Halide değildi" (Çalışlar, 2010, s. 170-171).

Mitinglerden sonra İstanbul'da daha fazla barınamayacağını anlayan Halide ve eşi Adnan Bey, Millî Mücadele'ye katılmak üzere Anadolu'ya gelirler.

"Halide Edip yolculuk sırasında direnişin hammaddesini oluşturan çeşitli savaşçı tiplerini incelemek fırsatını buldu. Bunların arasında, ırklarının geleneğine uyarak, baskıya karşı doğuştan başkaldıran, başa geçtikleri zaman da despot kesilen, heyecanlı, coşkun, vahşi tabiatlı Makedonyalı jandarmalar vardı. Hepsi belirsiz bir şekilde, yeni Türkiye hayal diyor ve bunu yaratacak kahraman düşünüyordu" (Kinross, 2008, s. 256).

Onları 2 Nisan 1920'de Ankara Garı'nda Mustafa Kemal ve silah arkadaşları karşılar.

"Trenin kapısı açılınca, Mustafa Kemal Paşa yaklaştı. Bana merdivenlerden inerken yardım etti. Bu elin çevik hareketi ve kudreti, bana Mehmed Çavuş'la Millî Mücadele'nin, yolda arkadaşlık etmiş olduğum şahsiyetlerini hatırlattı. Fakat bu kudretli el, şekil itibariyle ötekilerden bambaşkaydı" (Adıvar, 2017, s. 135).

Halide Edip'in asıl macerası burada başlamış olur. Sonraki yıllarda *Türk'ün Ateşle İmtihanı* adlı eserinde Millî mücadele sırasında yaşadıklarını, izlenimlerini anlatacaktır.

Halide Edip ve Dr. Adnan Bey Ankara'ya geldiklerinde Ziraat Mektebi'ne yakın bir yerde eve yerleşirler. Halide sabah uyandığında pencereyi açar. Ankara gözüne çok güzel görünür. Ankara kurtuluş ümidinin olduğu tek yerdir:

"Evin arkasındaki yatak odamızdan, karşıdaki Cebeci sırtları görünüyordu. Sabahın sis arasında yükselen bu sırtların etrafını garip bir eflâtun renk sarmış, uzaklardan sapsarı toprak yığınları ve yer yer yeşillikler görünüyordu. Bazan Ankara'dan 'en kara' diye bahsederler. Fakat, şurası bir gerçektir ki, havası bu kadar saf olan yer çok azdır. Tepesindeki muazzam gökkubbe tarifi imkânsız, sayısız renklerle doludur" (Adıvar, 2017, s. 13).

Meclis'i toplayabilmek için canla başla çalışan Temsil Heyeti, kendisine toplanma yeri olarak Ziraat Mektebi'ni seçer. Ziraat Mektebi, Osmanlı Devleti'nin tarımı geliştirmek üzere kurduğu Numune

Çiftliği'dir. Tarım öğrencisi yetiştiren bu mektep, Kalaba köy yolu üzerinde yer alır. Ziraat Mektebi, Kurtuluş Savaşı boyunca birçok olaya şahitlik eder. Halide'nin şehre geldikten sonra ilk işi burada Anadolu Ajansı'nı kurmak olur. Ajans yoluyla tıpkı Ankaralılara yaptığı gibi bütün Anadolu'ya Milli Mücadele'yi anlatmaya çalışır. M. Kemal ve Yunus Nadi Bey'in destekleriyle ajansta, resmi ya da gayri resmî yerli ve yabancı haberleri derleyip telgrafhaneye verme görevine nail olur. Halide Edip, Ziraat Mektebi'nden şu şekilde bahseder:

"... Öğleden sonra beni karargâha götürmek için bir araba geldi. İşte bu yer, yeni bir hükümeti ve Cumhuriyeti yaratacak binaydı.

Bu bina Ankara'nın kuzeyinde bir sürü sırtlardan birinin tepesinde yapılmış bir taş binaydı. Bunu vaktiyle İttihatçılar Ankara'da Ziraat Mektebi olarak kurmuşlardı. Sol tarafındaki vadi de Numune Çiftliği'ni ve ona gereken binaları yaptırmışlardı. Şimdi mektep kullanılmadığı için çiftlikte kalan talebe yoktu. Ve bize orada yer vereceklerdi..." (Adıvar, 2017, s. 138).

"Ankara'ya geldiğimiz üçüncü akşamı Numune Çiftliği'nde bize ayrılan bir odayı işgal ettik. Burası merkez binanın ikinci katında vaktiyle talebeye yatakhane vazifesi görmüştü. Adnan ile işgal ettiğimiz odanın Ankara'ya bakan güzel bir balkonu vardı. Bina akasya ağaçlarının ortasında ve önünden çiftlik arazisini sulayan Çubuk Çayı geçirdi..." (Adıvar, 2017, s. 140).

"... Ankara'ya geldiğim beşinci günü büyük bir sofaya açılan dar ve uzun odalardan birisini bana ayırdı. Burasını bir nevi büro haline sokmuştu. Buranın eşyası büyük bir yazıhane, dosya rafları, sandalye ile beraber iki masa, bir de eski bir yazı makinesinden ibaretti. Ben İngilizce gazetelerin siyasete kaçan kısımlarını tercüme eder, Mustafa Kemal'in Kâtibi Hayati Bey'in getirdiği telgraflar arasından Anadolu Ajansı ve Hakimiyet-i Milliye gazetesi için lâzım olan parçaları keser, bunda başka da Mustafa Kemal Paşa'nın diğer muhaberatına ait yazıları hazırlardım..." (Adıvar, 2017, s. 142).

"Yemeklerimizi karargâhta yiyorduk. Öğle yemeği çok basit ve çabuk geçerdi... Akşam yemekleri daha uzun geçerdi. At nalı şeklinde bir masanın etrafında otururduk. İyice konuşulurdu. Bilhassa Mustafa Kemal Paşa geçmiş günlerden uzun uzun bahseder, hemen herkesi acı fakat parlak bir surette tenkit ederdi. Onu dinlerken memlekete yarayacak hiçbir şahsiyet olup olmadığı hakkında insanda şüphe uyanırdı... Yemekten sonra büyük odada toplanılır ve iş konuşulurdu. O günler ölüm-kalım savaşı geçirdiğimiz için işler çok ciddiydi. Güçlük ve kargaşalık bu ilk günlerde durumu yıkacak bir haldeydi..." (Adıvar, 2017, s. 143).

Ankara, Halide'ye göre taşra kasabasıdır. Fakat bu şehir Halide için umut vadeder. Gelecek için Ankara'dan umutlu olsa da İstanbullu Halide'ye, Ankaralı halk yabancıymış gibi davranır. Halide Edip bunu "bölgencilik" olarak nitelendirir, yine de hoş görür. Çünkü Ankaralılar onun gözünde bambaşka bir yerededir. Eşi Adnan Bey'i ve kendisini bağrılarına basmışlardır. Halide, Ankaralı kadınlarla konuşma fırsatı bulur. Kadınlar bugüne kadar ülke için yapılan fedakarlıktan bir yarar görmediklerini belirtirler.

"O zamana kadar yapılan fedakârlıkların bir netice vermediğini görerek bu düşünceye varmışlardı. Ben, onlara bu savaşın şimdiye kadar görülmemiş derecede güç olacağını söyledikten sonra, nihayet muvaffak olacağımıza emin bulunduğumu da ekledim" (Adıvar, 2017, s. 138).

Belirli bir zaman sonra Halide Edip, Ankara ve İstanbul kadınlarının arasındaki farkı görmeye başlar. İstanbul'dan gelenler çoğunlukla memur, bürokrat eşidir. Halide'ye göre İstanbullu kadınlar eğitilmiş, kültürlü, ellerinden her iş gelebilecek kimseler idi. Ankaralı kadınlar ise bunun tam tersi bir imaj çizer:

“Ankara kadınları İstanbullulardan uzak duruyorlardı. Anadolu kadınlarının çekingenliği belki tahsilleri olmadığından ileri geliyordu. İstanbul kadınları ise, şuuraltı bir yükseklik duygusu taşıyorlardı” (Adıvar, 2017, s. 205).

İstanbul'dan gelen her aydın gibi Halide Edip de İstanbul-Ankara karşılaştırması yapar. Bu tezatlığı kadınlar üzerinden yorumlar. İstanbul'un küçük merkezlere göre hayatın mekanizması olduğu herkesçe kabul görülür. Millî Mücadele merkezinin Ankara olması, İstanbul'un popülerliğini değiştirmez. Yine de Halide Edip'in anlatımı, kişilerin sunumu romantik söylem içerir. Alemdar Yalçın'ın dediği gibi *“okuyucuyu kendi istediği istikamete doğru yönlendirmeye çalışır”*ır. (Yalçın, 1992, s. 65)

Halide Edip geriye kalan zamanlarda çiftlikte atış talimi, yapar. Bir yandan da Kalaba köyünü keşfeder. Oradaki insanlarla konuşma fırsatı bulur. Derede çamaşır yıkayan kadınlarla arkadaş olur. Zamanının büyük çoğunluğunu Mustafa Kemal Paşa'nın yanında geçirir. Ona çeşitli tercüme yapar. Gazi Paşa'ya dair izlenimleri şu şekildedir:

“O akşam çok düşündüm. Hep aklımdan Mustafa Kemal Paşa'nın vaktiyle kudretin bölünemeyeceği hakkındaki sözleri geçiyordu. Fakat, kudret eline geçerse istediğini yapacağından da emindim. Bununla beraber, onun ne kadar önemli ve elzem bir meokii olduğunu bildiğim için, bu hissimi bertaraf etmeye karar verdim.

Mustafa Kemal Paşa'nın memleketi kurtaracağına inanıyordum” (Adıvar, 2017, s. 173).

Halide Edip, Gazi Paşa'yı tanımaya çalışır. Onun otoriter duruşundan bir nebze olsun çekinir. Bu çekince onun içinde şüphelere düşmesine neden olsa da bu düşünceleri zamanla bertaraf eder. Alıntıladığımız paragrafta görüldüğü gibi Halide'nin zihninin içindeki düşünceler onun için kırılma noktası olur. Cumhuriyet'in ilanından sonra *“Lidere Boyun Eğmeyen Kadın”* olarak anılacak ve Gazi Paşa'yla araları açıldığı için eşi Adnan Bey'le, ülke topraklarından gitmek zorunda kalacaktır.

B. YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU'NUN ANKARA'SI ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Şehrin değişim sürecini en net gözlemleyebileceğimiz eserlerden biri olan *Ankara* romanı, bir vilayetin yeniden yapılanma sürecinin anlatıldığı süreci içerisinde barındırır. Okurlara üç farklı perspektiften sunulan Ankara, romanın merkezi kişisi Selma'nın yaşadığı yerler üzerinden tasvir edilir.

“Romanda tarihi üç dönem üzerinden modern, ideal ve örnek Cumhuriyet kadınının doğuşu gözler önüne serilir. Millî mücadele dönemi, Cumhuriyet'in ilk yılları ve bir hayal ya da ütopya olarak Cumhuriyet'in 20.yılında Türk toplumu içinde kadının yeri değişen toplumsal şartlar içerisinde sunulur.

Türk kadınının Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde, Milli mücadele günlerinde ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında aile ve toplum içinde edindiği rolleri eserde açıkça görmek mümkündür” (Yılmaz, 2019, s. 13).

Ankara romanının ilk bölümde olay, Taceddin Mahallesi'nde geçer. Eserde Sakarya Meydan Muharebesi'nin etkileri anlatılır. Selma eşiyile beraber İstanbul'dan ayrılıp Ankara'ya yerleşir. Savaş döneminde Ankara, insanların kurtuluş için tek ümididir:

“Selma Hanım, aynı kaygılarla Ankara'da toplanmış az sayıda şehirli ve eğitimli kadın ve erkeğin yaşadığı ikilemi yaşamaktadır. Kurulu düzenini bozarak ve birçok fedakârlığa katlanmayı göze alarak geldiği şehirde bulunma gayesi 'halkı aydınlatmak'tır. Ancak halkın arasına karışmak için gerekli ruhsal hazırlığa sahip değildir. Öte yandan halkın kendisini kolaylıkla kabullenmeyeceği kısa sürede anlaşılacaktır” (Cantek, 2016, s. 160).

Selma Hanım, eşi Nazif Bey'le Ankara'ya gelince hüsrana uğrar. Ankara'ya ayak uyduramaz: *“Her şeyi ve herkesi yadırgar”* (Karaosmanoğlu, 2008, s. 38). Ona göre Ankara köhne, gelişmemiş bir taşra kasabasından farksız olmamakla beraber şehrin yerel halkı da bağınaz ve yobazdır. Bu şehir birçok şeyden yoksundur. Altyapı hizmetleri yok denecek kadar azdır. Gramofon, güzel ve temiz sabunlar, diş macunu gibi en temel gereksinim malzemelerinin hiçbiri yoktur, şehir medeniyetten uzaktır:

“...Sokaklarda, tek bir fener yoktur. Bazı, o kadar zifiri karanlık olur ki, Nazif, yürümek için yalnız ayaklarının değil, ellerinin de yordamına ihtiyaç duyardı. Çıkrıkçılar yokuşunu bir sincap çevikliği ile tırmanır ve yokuşun üst başında soluk soluğa kalırdı. Bir müddet durup aşağıya bakardı. Aydınlık namına, yalnız istasyondaki on altı elektrik ampulünden başka bir şey görünmezdi. Sol tarafta, hapishane olarak kullanılan eski taş binanın ağır ve korkunç silueti bir ikinci karanlık gibiydi. Bunun mazgallarından, bazı o kadar donuk bir aydınlık sızardı ki, Nazif, buna, yekpare karanlığı bin kere tercih ederdi. Ve o vakit, içini bir korku alıp Samanpazarı'na doğru daha hızlı yürümeye başladılar. Oradan, Tacettin mahallesine giden dar yokuşlardan birine sapar, taştan taşa sekerek ve elleriyle kerpiç duvarlara tutunarak nihayet, kan ter içinde evine varırdı” (Karaosmanoğlu, 2008, s. 89).

Selma Hanım, Ankara'dan hiç de hoşnut değildir. Taceddin Mahallesi'nde mecburen ikamet eder. Oturduğu mahallenin sakinleri fakirdir. Taceddin Mahallesi, eski Ankara'yı ifade eden Ulus Samanpazarı'nı da içine kapsayan dış mekân olarak anlatılır. Ankara'nın bu denli köhne oluşunun nedeni Kurtuluş Savaşı'nın yaşanıyor oluşudur. Savaş yokluk içerisinde geçer. Bu nedenle Selma Hanım evinden dışarı çıkmak istemez.

“[...] Selma Hanım geçenlerde ev sahibi hanımlarla çarşıya gitmişti. Bir mendil bulamadan döndü. Ne Samanpazarı, ne Çıkrıkçılar yokuşu, ne Balıkpazarı, ne İstanbul caddesi, ne Karaoğlan çarşısı kaldı. Her taraf bir yangın ertesinin veya bir talan sonunun manzarasını gösteriyordu. Hangi dükkânda neye el atsalar, karmakarışık bir hırdavat yığınının başka bir şey bulmanın imkânı yoktu...” (Karaosmanoğlu, 2008, s. 25)

Ankara'nın yoksul ve köhne hali Anadolu'nun durumunu da gösterir. Fakat Ankara, bu durumda olmamalıdır. Savaş bittikten sonra gelişim göstermelidir. Yakup Kadri'nin bu düşüncesi Selma

aracılığıyla okuyucuya sunulur. 27 Aralık 1922 Atatürk'ün Ankara'ya gelişiyle şehir, çehre değiştirmeye başlar. Millî mücadelenin bütün şehirde yankı uyandırmasıyla Selma'nın hayatı da değişmeye başlar. Milletvekili olan Murat Bey ve ailesine ziyarette bulunan Selma ile eşi Nazif Bey, Binbaşı Hakkı'yı burada tanır. Binbaşı Hakkı, millî mücadelenin sembol ismi, millî şuurla yetişmiş şerefli bir asker konumundadır.

Selma Hanım ve Nazif Bey, Binbaşı Hakkı Bey'le Etlik civarında çevre gezisine çıkar. Etlik, yolu olmayan fakat doğal güzelliğe sahip, sessiz sakin bir yerdir. Selma Hanım yavaş yavaş Ankara'nın içine çekilmeye başlar.

"...Lâkin, bütün bunlara rağmen Selma Hanım, burasını Ankara kasabasına bin kere tercih etti. Çünkü, burada, ona Ankara'dan büsbütün başka bir yerde olduğu hissi geliyordu. Burada, hiç değilse, bütün mânâsıyla bir kır, bir köy hayatı sürmek imkânı vardı. Ufuk vardı, etrafta bir parça yeşillik vardı ve boz toprak dalgalarının birbiri ardı sıra yayılışlarında gözü oyalayan bir gölge ve çizgi ahengi vardı ve başında oturdukları bu havuz, bir genişçe yalaktan ibaret olmakla beraber, içinde temiz ve berrak bir suyun serinliği ve şırlıtısı duyuluyordu" (Karaosmanoğlu, 2008, s. 27).

Genç çift, Etlik'e gidip gelirken Kalaba'yı, Solfasol'ü, Aktepe'yi görme şansı edinirler. Kalaba, kendi halinde küçük bir köydür. Ziraat Fakültesi'nin yakınlarında sulak bir alandır. Solfasol ise Ankara'ya içme suyu sağlayan en eski yerleşim birimlerinden biri olma özelliği taşır. Bilinen ilk adı Zülfazl'dır. Murat Bey ve ailesi içme sularını buradan temin ederler.

"[...] 'Bu su, her yerde bulunmaz ha!.. Halis Solfasol suyu' diyordu. 'Başka yerde Solfasol niyetine birtakım sular içersiniz ama, o başka bu başkadır. Asıl su, köyün üst yanındaki kaynaktan çıkar. Fakat, sucular, oraya kadar gitmeye üşenirler ve hep aşağıdaki çeşmeden doldurup getirirler. Gerçi, yemin etseler başları ağrımaz.' Solfasol denilen bir köy vardır ve hakikaten su oradan gelmiştir..." (Karaosmanoğlu, 2008, s. 28).

Selma'nın Ankara'ya bakış açısı giderek değişir. Yönünü Taceddin Mahallesi'nden Çankaya'ya doğru çevirir. Kavaklar içerisinde yer alan Çankaya'ya gitmek için epey engebeden geçmek gerekir.

"Derken, bir küçük kavak korusunun içine girdiler. Bunun ortasında ince ve berrak bir su akıyordu. Hakkı Bey buranın adını söyledi: 'Kavaklıdere – ve ilave etti – işte Çankaya bu noktadan başlar.' Hakikaten kavaklar arasından çıkılınca topografya değişiyor, hatırı sayılır bir dik yokuş başlıyordu. Bir tepeye doğru kıvrıla kıvrıla çıkılan bu yokuşun her tarafında ağaçlıklı bağlar vardır ve bunların ortasında çatıları kırmızıya boyanmış, kırmızı pencereci kerpiçten bağ evleri, tıpkı Eyüp oyuncaklarını andıran mimarileriyle, süsleriyle manzaraya keskin bir hususiyet vermektedir..." (Karaosmanoğlu, 2008, s. 63).

Romanda Çankaya'nın yolu, izi yoktur. Selma Hanım, o anda Ankara'yı küçümsemekle hata ettiğini anlar. Ankara sandığından daha da büyük görkemli bir yerdir. Şehri gezip tanıdıkça fikri de değişir.

“Ankara’yı küçücük bir yer mi sandınız? Sizi, daha nerelere götüreceğim. Bu caddenin ucunda Dikmen diye bir yer vardır, o kadar pitoresktir ki... Bir başka gün de göle gideriz. Ördek avına...” (Karaosmanoğlu, 2008, s. 47).

Selma Çankaya’yı gördüğü andan itibaren şehir onun için taşra olmaktan çıkar. Gazi Mustafa Kemal’in yaşadığı yeri gördüğü anda ürperir.

“...Selma Hanımın yüreği ağzına geldi. Gerçi, Millî Hareketin başının Ankara’da ne kadar sade yaşadığını biliyordu. Fakat bu sadeliğin derecesini kendi gözleriyle ölçerken bir mucize karşısında gibi hayret ve heyecana düşmüştü. Ne! Bütün dünyanın kendisinden bahsettiği Adam, bu kayaların dibindeki taştan kulübede mi oturuyor? Genç kadının gözleri önünde, Londra’da Westminster sarayının, Paris’te Elysée’nin, Washington’da Whitehouse’un resimlerinde gördüğü muazzam ve muhteşem silüetleri tecessüm etti. Bunların yaldızlı tavanları altında, belki şu dakikada, şu kulübede oturanın adı söyleniyordu. Bu kulübenin sahibi mi? Mustafa Kemal Paşa, şüphesiz o bile değildi” (Karaosmanoğlu, 2008, s. 49).

Mustafa Kemal’in mütevazı bir yerde yaşaması Selma’yı derinden etkiler ve ona derin bir saygı duyar. Düşman kuvvetlerinin Ankara’ya kadar gelmesi, insanların yaşadığı panik, İstanbullu Selma Hanım’ı bir karar almaya iter. Eşi Nazif Bey olacıklardan korkmasına rağmen Selma Hanım, çareler düşünmeye başlar. Vatanın kurtuluşunda birlik olunması gerektiğini idrak eder ve Eskişehir’e gönüllü hemşire olarak gider. Eskişehir düşmek üzereyken Ankara’ya geri döner, İstanbullu kimliğini bir kenara bırakarak yaralılara yardım eder, gönüllü olarak Cebeci Hastanesi’nde hemşire olur:

“Artık Ankara Cebeci Hastanesi’nde yaralı askerlere bakar, durmadan çalışır. Çalışmak, bir şeye yaramak, bir şeye yaradığını hissetmek, işte yaşamının yegane manası diye düşünür ve ‘böyle düşünürken bütün kederlerini, hayal inkisarlarını, iç sıkıntılarını’ unuttur” (Karaosmanoğlu, 2008, s. 96).

Memleketin durumu kötüye giderken eşi Nazif Bey’in ise sadece kendi menfaatini düşünmesi Selma Hanım’ı yol ayrımına getirir. Milli mücadele ateşi Nazif Bey’e uğramaz. Bundan dolayı yollarını ayırmak durumunda kalırlar.

Romanın ikinci kısmında Selma Hanım’ı, Ankara’nın apayrı bir yerinde görürüz. Milli mücadele kazanılmış, Cumhuriyet ilan edilmiştir. İlk bölümde karşılaşılan yokluğun aksine burada zenginlik ve şatafat ön plandadır:

“İkinci bölümde Selma’yı Binbaşı Hakkı Bey’in karısı olarak görürüz. Ama koşullar değişmiş, değişen koşullar Cumhuriyet öncesinin kişilerini de değiştirmiştir. Hakkı Bey ordudan, Murat Bey milletekilliğinden ayrılmışlardır. Şeyh Emin’le birlikte üçü de yeni türeyen bir sınıfın üyesidir artık. Vurguncu, kurtuluşu çizgisinden saptıran bir sınıftır bu. Selma, bir süs çiçeği, bir ‘zevk aleti’ gibi kısır ve avare, amaçsız yaşayıp gitmektedir bu çevrede. Yeniliği snopluk, mondenlik olarak alan, halkın dışında yaşayan yeni sınıfın üyelerini kıyasıya eleştirir Yakup Kadri. Özellikle arsa spekülörü, müteahhit Murat Bey’in davranışlarını, yaşama biçimini gülünçleştirerek sergiler” (Özkırımlı, 1987, s. 14).

Taceddin Mahallesi ve civarı, çaresizliğin sunulduğu mekândır. Milli mücadeledeki hasta bakıcı Selma'dan ikinci bölümde uzaklaşırız. Yaşadığı semt, giydiği kıyafetler farklı bir hale gelir. Milli mücadelede yaşanan çaresizlik artık geride kalmıştır. Romanın ikinci bölümünde Selma Hanım, evlendiği Binbaşı Hakkı Bey'le Yenişehir'de, eski mahallesinden uzak, bambaşka bir yerde yaşamaya başlar. Binbaşı Hakkı Bey'i bu bölümde milli bir kahramandan ziyade, konken partilerinin aranılan ismidir. Milli mücadele sonrası miralay rütbesine erişmesine rağmen ordudaki görevini bırakarak yabancı şirketlere çalışan spekülâtör konumuna gelir.

Bu dönemde şehir bambaşka bir görünüm almaya başlar. İnkılaplar, göz önünde bulundurulduğunda Avrupa şehirleri örnek alınarak yeni bir şehir inşa edilir. Bu yeniliğin adı Yenişehir'dir. Yenişehir sembol bir mekandır. Zenginliği, gösterişi şatafatı temsil eder:

"İlkbaharın son aylarında Ankaralıların göç ettikleri, akşamları bülbül sesinden geçilmeyen Seyranbağları, Dikmen, Keçiören ve Çankaya'nın bağ evlerinin yerini yavaş yavaş irili ufaklı konaklar doldurmaya başlar. Ankara deresinin çevresinde meydana gelen bataklık bozkırın adı, yapılan binalarla birlikte Yenişehir olur. Yenişehir sadece bir semt adı değildir. Yeni bir hayat tarzının da adıdır" (Yalçın, 2012, s. 227).

Milli mücadelenin kazanılması ve akabinde Cumhuriyet'in ilân edilmesiyle Ankara, büyük ilgi görür. Ömrü cephelerde geçen Hakkı Bey, Ankara'nın bu modern görünümüne ayak uydurur. Para ve güç sahibi olunca Ankara gibi onun da profili değişmeye başlar. Avrupa özentisi haline gelir. Yakup Kadri'nin bu bölümde Binbaşı Hakkı üzerinden vermeye çalıştığı şey, şehrin veyahut yanlış modernizmin eleştirisidir:

"Hakkı Bey: – A hanım, diyordu. Bir defa, ben Avrupa'da bulunmuş bir adamım. (Harb-i Umumî'de bir kere Almanya'ya gitmişti.) Sonra da Avrupa adap ve muaşeretine dair ne kadar kitap görürsem alıp okuyorum. Artık, benim yaptığımın doğruluğundan şüphe edilir mi?" (Karaosmanoğlu, 2008, s. 110).

Yeni kurulan devletin başkenti İstanbul değil, Ankara'dır. Hal böyle olunca şehir, kasaba görünümünden uzaklaşmaya başlar. Yenişehir merkez bir konum haline gelir. Yenişehir, Yakup Kadri için olumsuz bir anlam taşır. Burası modernizmin yanlış anlaşıldığı bir mekândır:

"...Yeni Ankara, baş döndürücü bir suretle inkişaf ediyordu. Taşhan'ın önünden Samanpazarı'na, Samanpazarı'ndan Cebeci'ye, Cebeci'den Yenişehir'e, Yenişehir'den Kavaklıdere'ye doğru uzanan sahalarda, apartmanlar, evler, resmi binalar, sanki yerden fıskırırçasına yükseliyordu. Bunların her biri, yapının bilgisine ve yaptırının zevkine göre birtakım şekiller ve renkler almakla beraber, dikkatli bir göz için, hemen hepsine hâkim olan bir exotique mimari tarzının sırttığı da aşikârdı. Meselâ, Yenişehir'den Kavaklıdere'ye doğru sıralanan villalar arasında kulesiz, saçaksız binalara rasgelmek mümkün değildi. Birbirinden örnek alan ve bazıları hep bir mimarın elinden çıkmış bulunan bu kuleli ve geniş saçaklı evler, etraflarını çeviren hendeklerin ortasında birer Derebeyi şatosunu andırıyordu..."

Şehir içindeki, apartmanların, resmi binaların ise Hint racalarının saraylarından farkı yoktu. Bazıları da, ogival pencereleri, yeşil renkli, yıldız murabbalı saçaklarıyla Osmanlı devrinin medrese ve imarethane mimarisinin soysuzlaşmış bir devamı idi.

Lâkin, bereket versin ki, ilk yılların acemiliği ve zevksizliği yüzünden meydan alan bu cereyan, birdenbire yerini modern mimariye bıraktı. Villaların kuleleri yıkılmaya, ogival pencereler mustakil olmaya ve yeşilli yıldızlı saçaklar ortadan kalkmaya başladı. Birçok binanın cepheleri, sakalını bıyığını traş eden adamların yüzleri gibi değişiyor, düzeliş sadeleşiyordu...” (Karaosmanoğlu, 2008, s. 99-100).

Romanın ilk kısmında insanlar yokluk ve sefalet içindeyken ikinci kısmında bu durumun terk edildiği görülür. Yazar bu bölümde Cumhuriyet’in getirilerinin yanlış anlaşıldığını, insanların işine geldiği gibi davrandığını ve değerlerimizden uzaklaştıklarını satır aralarında anlatır.

“Yeni Ankara’nın merkezi Yenişehir olmuştur. Yeni Ankara’yı sembolize eden Yenişehir ile birlikte, Cumhuriyet döneminde yaşanan yanlış modernleşme eğilimine ya da daha doğru bir deyişle modernleşme algısının insanlar tarafından yanlış algılanmasına vurgu yapılmaktadır” (Çelik, 2014, s. 100).

Dönemin bürokratları birbiriyle şatafat yarışında bulunurlar. Çağdaş yaşamak onlara göre gece eğlencelerinde veya konken partilerinde boy göstermektir. Selma Hanım, Binbaşı Hakkı Bey ile arasında olan uçurumun farkındadır. Fakat buna rağmen bir harekette bulunmaz, eşinin yanında eleştirdiği etkinliklere katılmaya devam eder:

“[...]Selma Hanım, bazı neşesiz dakikalarında, kendini sokak kalabalığının arasına atmca, âdeta, yazın sıcağın bunalmış bir kimsenin, denize atıldığı zamanki ferahlığını duyuyordu ve şimdi, Ankara’da kalabalık sokakların sayısı çoğalmıştı. Gerçi, Jansen plânına göre açılmış olan ana cadde, henüz herhangi bir Avrupa metropolündeki boulevard (bulvar) veya avenuelar gibi işlek ve canlı görünmekten uzaktı. Fakat, bu ana caddeye doğru inen sokaklarda eski tenhalıktan eser kalmamıştı. Çünkü, eski şehrin bir salyangoz izine benzeyen dolaşık, çapraşık sokaklarında dağılıp kaybolan halk, şimdi, belli başlı birkaç muntazam mahallede toplanmış bulunuyordu. Sonra Kaleiçi’nde ve eski hanların ücra ve karanlık kovuklarında sinmiş yerli esnaflar, tüccarlar, zanaat sahipleri bir taraftan bu kovuklar yıkıldığı, diğer taraftan piyasada, artık bu gibi parakende işlere imkan kalmadığı için, toplu bir tarzda, bu yeni ve merkezi mahallelere gelip birtakım modern binalara, dükkân ve mağazalara yerleşmişlerdi....” (Karaosmanoğlu, 2008, s. 139).

Bu dönemde Ankara’nın imar çalışmaları ön plandadır. Şehrin genel mimarisi sadece gösterişten ibarettir. Doğal çevre tamamen yozlaşırken genel görünüm yapay bir hale gelir. Yükselen binalar şehrin genel dokusunu bozarken halk genel anlamda bu gelişmenin ortasında tükenmişliği yaşar. Yaşanılan değişim ve dönüşüm sosyal ayrışmayı da beraberinde getirir. Bireysellik ve geleneksellik arasında yaşam tarzı sıkışmış haldedir. Bu dönemde bazı insanlar devrimin getirdiği her türlü imkândan yararlanırken bazıları da elitliğin getirmiş olduğu fırsatların şiddetle karşısında durduğu görülür.

“Eski kimliği yeni kimliğin karşısına yerleştirirken, onda var olan şeylerin millî kimliği zedeleyecek fazlalıklar olduğu, yok olan şeylerinse millî kimliğin inşasını engelleyecek eksiklikler olduğu Cumhuriyet seçkinlerince en çok vurgulanan noktalar” (Cantek, 2016, s. 32).

Gelenekten kopamayan kesim hal böyleyken Cumhuriyet'i, Batı'nın dayattığı sistem olarak görür. Halkın arasındaki ayrışmayı nitelendirirsek; Ulus ve Samanpazarı geleneği, Yenişehir'i ise Batı'yı temsil eder. *“Romanın ikinci Ankara'sı, Batı'yı yüzeysel taklit edenlerin yaşadıkları bir Ankara'dır” (Çelik, 2006, s. 221).* Batılılaşma kavramı şehrin elitleri tarafından yanlış algılanır. Şehirde yaşayanlar, kalabalık içinde ıssızlaşır. Yazar bu değişimi şu satırlarla eleştirir:

“[...]Yenişehir'de bütün evler, sanki, bir benlik ve benlikçilik kalesi gibidir. Etrafı bahçe duvarlarıyla çevrilmiş ve birbirlerinden en az kırk elli metre uzakta duran bu evler, dışarıdan bakan herhangi bir müşahedecinin gözüne her şeyden evvel, birer egoizm yuvası şeklinde görünür. Bellidir ki, burada ne bir cemaat, hatta, ne de bir mahalle hayatı teessüs edebilmiştir. Her aile kendi fildişi kulesi içine çekilmiştir. Bu yüzden Yenişehir, daimi bir sessizlik ve ıssızlık içindedir. Bahçelerde bir tek çocuğun oynadığı görülmez; pencerelerden bir tek şarkı veya çalgı sesinin aksettiği işitilmez. Sokaklarda, gençliğe mahsus bir neşve ve şetaret tezahürüne rast gelinmez. Yenişehir'de birçok nişanlılar, birçok yeni evliler vardır. Fakat bunlar, nerelerde görüşürler, eğlenirler, oynasınlar, sevişirler, hiç belli değildir. Burada herkes, o kadar kendi içine, kendi kabuğuna çekilmiştir, herkes birbirinden öyle uzak ve çekingendir ki, ne bu evin ıstırabından öbür evin, ne bu ailenin şevk ve saadetinden öbür ailenin haberi vardır....” (Karaosmanoğlu, 2008, s. 116-117).

Şehirde çeşitli balolar düzenlenir. Bu balolar Ankara Palas'ta olur. Ankara Palas'a şehrin ileri gelenleri, zenginler ve çeşitli bürokratlar katılırken yerli halk bu balolara gitmez:

“Bu kış, Noel ve yılbaşı balolarına, Ankara'da, her seneden daha zevkli bir hazırlanış vardı. Çünkü, bu eğlenceler, henüz açılmış olan Ankara Palas'ın büyük hall ve salonlarında yapılacaktı. Buranın bin kişiden fazla davetli alabileceği söyleniyordu...” (Karaosmanoğlu, 2008, s. 109).

Mekân barok tarzının en önemli mimarilerinden biridir. Bin kişiden fazla davetliye aynı anda ev sahipliği yapar. Ankara Palas Türk siyasi hayatında önemli bir yere sahiptir. Burada düzenlenen Cumhuriyet baloları birçok aydının hatıratında yerini alır. Etkinliklerin düzenlenişinde toplumsal dönüşüm amaçlansa da yerel halka göre alafrangalığın yuvasıdır:

“Sekiz saatlik yoldan gelirim. Handa bana yer vermediler. Bir kahveye gireyim dedim, sokmadılar. Dolaşırken buranın (Ankara Palas'ın) ışıklarını gördüm. Baktım ahali toplanmış. Belki bizim köylülerden birine rast gelirim dedim. Burada ne var ki, ne idirler?” diyor. Hoca da, “Balo var, balo...” diye karşılık veriyor. Bu kelimeler köylüye hiçbir şey ifade etmez. Lâkin köylü söylenir durur. “Bu gecenin yarısında hep dolaşıp dururlar. Onlar da benim gibi garip mi nedir? Yatacak yer mi ararlar?” Hoca, “Burası otel, otel. Alafranga han burası” diyor” (Karaosmanoğlu, 2008, s. 108).

Yakup Kadri çelişkili dönemi Ankara Palas üzerinden okuyucusuyla paylaşır. Ankaralı hanımlar için burada düzenlenen Cumhuriyet balolarına gitmek prestijli bir durumdur. Falih Rıfkı, Çankaya adlı eserinde bu konuyu şu cümlelerle özetler:

“Kadın hürriyeti ile Ankara bozkırımın katı ve sert yüzü güler. Ağır ağır yerleşen ecnebi elçilikler, şehir hayatının gelişmesine yardım ederler. Davetlerde kadın sayısı gittikçe artar. Hanımlar bu türlü toplantıların yeni şartlarına kolaylıkla alışırlar...” (Atay, 2009, s. 46).

Romanda hanımların bu balolara katılması kadın-erkek eşitliğinin var olması açısından önemli bir gösterge olduğu izlenimi verir.

“Romanda Milli Mücadele ve Cumhuriyet arasındaki zihniyet karşılaştırması mekanlar üzerinden yapılır. Yenişehir’in soğuk bir atmosferi vardır. Bahçe duvarlarıyla birbirinden ayrılmış evler adeta birer fildişi kuledir” (Gündoğan, 2022, s. 299).

Neşet Sabit içinse bu mekân bir uçurumu anlatır. Siyasetçi ve halkın çelişkisi şu satırlarla anlatılır:

“...kim bilir bizim için ne düşünürler? Neler söylerler? Onlar için kapısından gördükleri b u âlem ne kadar esrarengiz şeylerle doludur?”

Yavaş yavaş onlar da öğrenecek, onlar da alıacak. Bu yeni hayatın icapları onlarca da anlaşılır, açık ve basit şeyler haline girer.

Demin o telin merdivenlerinden çıkarken tuhaf bir baş dönmesi hissettim . Bana öyle geldi ki, ayağımı bastığım her basamak, halkla benim aramdaki uçurumu bir parça daha derinleştiriyor. Ters yüzü geri dönüp arkam da bıraktığım bu uçuruma atlamak istedim ; ta ki onlara karışayım ve içinde bulunduğum uz sunî âlem i onların gözüyle uzaktan seyredeyim. Fakat düşündüm ki...

Fakat düşündünüz ki bu kabil değildir. İctimaî merdivenin bu basamağına çıktıktan sonra geriye dönenlere, hiç b ir yerde, hiçbir devirde rast gelinmiş mi? Azizim demokrasilerin kanuniyetine göre hep aşağıdan yukarıya doğru çıkış vardır. Bunun tersi ancak bir katastrofu ifade eder. ‘Halka doğru’ lafının hakikî mânası halkı kendine doğru çekmek demektir” (Karaosmanoğlu, 2008, s. 113-114).

Eserin üçüncü ve son bölümünde Ankara bambaşka bir çehreye bürünür. Selma Hanım, Hakkı Bey’in kendisini başka bir kadınla aldatması üzerine ondan boşanır ve yaşı kendisine göre daha küçük Neşet Sabit’le evlenir. Burada Ankara “Hayal Şehir” olarak karşımıza çıkar. Anlatım zamanının henüz yaşanmadığı görülür. Duruma ütöpik yaklaşan Yakup Kadri, kendi hayallerini, olmasını arzu ettiği fikirlerinin sunumunu yapar. Üçüncü bölüm 1937 ile 1942 arasında vuku bulur.

Taceddin Mahallesi’nde ve Yenişehir’de ikamet eden Selma’nın son durağı Cebeci’dir. Ankara artık kent haline gelmiştir. İkircikli durum bir kenarda kalırken şehre medeniyet tam anlamıyla gelir. Yazar Cebeci’den şu şekilde bahseder:

“[...]Selma Hanımla Neşet Sabit, Kaledibi’nin Cebeci’ye bakan yamacında geniş taraçalı bir apartmanda oturuyorlardı. Burası, sabahtan akşama kadar güneş içindeydi. Ve mahalleler birer anfiteatr şeklinde inşa edildiği için, öndeki bina arkasındakinin manzarasını kesmiyor, herkes kendi evinin penceresinden ufku seyredebiliyordu. Ve Ankara ufuklarına bakarken, eskisi gibi insanın yüreğine bir gariplik çökmüyordu. Aksine, göz alabildiğine uzanan yeşil tepelerin, gönle ferahlık veren bir munis enginliği vardı. Çünkü, eskiden, baştanbaşa boş ve ıssız duran bu saha, birtakım küçücük, beyaz köycüklerle birer kurdele gibi birbirine dolanan yollarla örtülüp şenlenmişti. Bu yılankavi yollar

üstünde kırmızı ve sarı renkli otobüslerin günde hiç olmazsa üç dört defa köylerden şehirlere, şehirlerden köylere gidip geldiği görülüyordu. Hele yaz mevsimlerinde, tatil günleri, şehirden bu köylere doğru, otomobilli, motosikletli, bisikletli ve yaya kabileler halinde âdeta toptan bir akın oluyordu. Gerçi, Ankara'nın bu yanı, Gazi Çiftliği ve Etimesgut tarafları gibi sulak ve ormanlık değildi. Fakat, ortalarında bostan dolapları dönen sebze bahçeleri, küçük ağıl ve otlaklar buralara daha rüstai bir güzellik vermekteydi. Haftada iki gün, bu civarın mahsulleri Ankara'da kurulan köylü pazarında satılmakla beraber, birçok aileler taze yumurtalarını, tereyağlarını, kaymak ve sebzelerini bizzat kendileri, yerinden tedarik etmekte ayrı bir zevk duyuyorlardı..." (Karaosmanoğlu, 2008, s. 145-146).

Selma Yenişehir'deki şatafatlı hayatını geride bırakmış, öğretmen olmuştur. Neşet Sabit ise gazetede çalışır. Batılılaşma onlara göre eğlence unsuru değil, ilerleme, gelişme ve teknolojinin günlük yaşamda kullanılabilir hale gelmesidir. Ütopik kısım olarak adlandırılan üçüncü bölümde planlı kentleşmenin gündelik hayata girdiğini görüyoruz. Açık araziler yapılarla dönüştürülerek halkın hizmetine sunulur:

"[...] frenklerin 'loisir' dedikleri boş vakitlere hiç de yer yok değildi. Fakat, gerek Selma, gerek Neşet Sabit, böyle tatil günlerini, evde kapanıp kalmaktansa, bin türlü cazibeler dolu olan Ankara şehrinin umumi eğlence yerlerinde geçirmeyi tercih ediyorlardı. Havanın iyi olduğu günlerde kır gezintileri, spor eğlenceleri, Stadium'daki müsabakalar; fena olduğu günlerde, şehrin belli başlı sanat müesseselerindeki senfonik konserler, sergiler, Halkevinin gittikçe tekemmül eden temsilleri, onları, kendilerine doğru çekiyordu" (Karaosmanoğlu, 2008, s. 175-176).

Selma Hanım ve Neşet Sabit, orta gelir seviyesinde bir yaşam sürerler. Mutlu çift, boş zamanlarında birtakım kültürel aktivitelerde bulunurlar. İlerlemenin olması gerektiğini savunan çift, bu tip aktivitelere önem verirler:

"... Burada, müzik namına yalnız senfonik konserler, büyük bir Türk sanatkârı tarafından harmonize edilmiş yerli danslar ve folklor havaları çalınıyordu. Gerçi henüz opera binasına başlanmamıştı ve Büyük Devlet Tiyatrosu daha açılmamıştı. Fakat Halkevi'nin sahnesi, Ankaralıların gittikçe artan temaşa (oyun, temsil, piyes, tiyatro) ihtiyacını tatmin edebiliyordu" (Karaosmanoğlu, 2008, s. 178).

Neşet Sabit, Batı'nın ahlaki yerine onların teknolojik ilerlemelerine önem vermek gerektiğini savunur. Neşet Sabit'e göre Batıcılık: "yapma, yaratma, kurma, iletme ve işletme gücüdür" (Karaosmanoğlu, 2008, s. 144). Yakup Kadri için Neşet Sabit, düşünceleriyle, idealist duruşuyla, Cumhuriyet döneminin yeni bir insan profilini temsil eder. Neşet Sabit Batı'yı örnek alır. Akla, tabiata ve cüzi iradeye inanır, batıl birtakım inançlara hayatında yer vermez. Toplum düzeninin kanuna dayalı olmasını arzu eder. Bunun yanında insanların fikirlerini serbestçe ifade etme özgürlüğünü savunur. Dış dünyaya açılmakla beraber, vatan toprağının her bir karışını savunur. İşte bu özellikler Yakup Kadri'ye göre Cumhuriyet insanında olması gerekenlerdir.

Ankara artık taşra kasabası değildir. Türkiye Cumhuriyeti'ni en güzel şekilde temsil eden başkenttir. Bireyin medeniyete, değişime ve dönüşüme yabancılaşması bitmekle beraber şehir adete tüm

ülke için ülke kaynağa gelir. Bu süreçte eğitim konusunda ilerleme sağlanmış, devlet halkın gelişimi için canla başla çalışmıştır.

Yeni yaşam kurgusunda toplum sanata ağırlık verir. Selma Hanım ve Neşet Sabit boş zamanlarında birtakım kültürel aktivitelerde bulunur. Neşet Sabit yapımı tamamlanan Büyük Tiyatro için oyun yazar. Oyunu izlemeye Gazi Mustafa Kemal de gelir. Gazi'nin gelişi herkeste büyük heyecan uyandırır:

“Büyük Devlet Tiyatrosunun açılma günü yaklaşıyordu. Bu tiyatro repertuvarında, ilk oynanacak eser, Neşet Sâbit'in 'Kaltabanlar' ünvanlı komedisi olduğu için, genç adam, eseri oynayacak sanatkârlarla birlikte durmaksızın çalışıyor ve kulisteki provalara nezaret ediyordu” (Karaosmanoğlu, 2008, s. 151).

Tiyatro'nun ardından kutlama yapmak için Pınarbaşı'na giderler. Pınarbaşı isminden söz edilmesi gereken kültürel bir mekândır. (Karaosmanoğlu, 2008, s. 158) Toplum artık Batılılaşmaya hazırdır. Batı'nın mimarisi, yaşayış tarzı, giyim kuşam kültürü, teknolojisi yeni Cumhuriyet'e kaynak olmuş ve bu oluşumlar topluma başarıyla kabul ettirilmiştir.

C. AKA GÜNDÜZ'ÜN DİKMEN YILDIZI ADLI ESERİ ÜZERİNE

Bütün bir hayatı mücadele içinde geçen, milli mücadele dönemini gerçekçi bir anlatımla sunan Aka Gündüz, dönemin en etkili kalemlerinden biridir. Fakat buna rağmen edebiyat çevrelerince unutulmuş, hak ettiği değeri görmemiştir. Yusuf Ziya Ortaç, *Bizim Yokuş* adlı eserinde bu unutulmuşluğu şu cümlelerle dile getirir:

“Biz onu unuttuk... Ne ölüm günlerinde bir anma töreni, ne gazetelerde bir inceleme. Okul antolojilerinde bile tek mısraı tek insanın ezberinde kalmayacak ne uydurmalar var da Akagündüz yok” (Ortaç, 1966, s. 325).

Aka Gündüz'ün bu denli değer görmeyişinin nedeni çağdaşlarından ayrı olarak “sanat için sanat” anlayışını tercih etmemesidir. O, toplumsal faydayı gözetirken eserleri olumsuz eleştirilere maruz kalmıştır:

“Yazar akıcı, canlı bir konuşma diliyle en önemli sorunları, temelde sulandırmış, yoğunluktan uzaklaştırmıştır. Konuşma dilinin dışında, yazınsal değer taşıyan hiçbir özelliği yoktur diyebiliriz Aka Gündüz için” (İleri, 1976, s. 48).

Selim İleri'nin eleştirisini yaptığı roman, yazarın *Dikmen Yıldızı* adlı eseridir. Aka Gündüz Ankara'ya geldiği andan itibaren Dikmen onun hayatında anlamlı bir yere sahip olmuştur. Eserin adı buradan gelir:

“Vaktiyle Dikmen'de oturduğu bağ evinin kuyusu civarında ihtiyar bir yılanla dost olmuş; bu güçten düşmüş sürüngenini sofrartıklarıyla bir süre beslemiştir. Aka ile o kadar alışmış hayvan, öyle de insancillaşmıştı ki bir zaman sonra bahçelerin haşarı çocuklarından bile kaçmaz ve onlara dokunmaz olmuştu. Olabilir ki Aka ölüme böyle alıştı. Varlığının kafasından aşağı artıkları ile ölümü, dolayısıyla hayatı birkaç yıl beslediğini bilmiyor muyuz?” (Yücebaş, 1959, s. 9).

Sanatsal bir kaygı güdülmeyen yazıldığı için birçok eleştirmen tarafından roman olumsuz karşılanır. Halbuki eser, dönemin koşullarını aktarması açısından kıymetlidir. Kurtuluş Savaşı sırasında sevgilisinin şehit olduğu haberini alan Yıldız'ın akli dengesini yitirmesi ve akabinde gelişen durumlar romanda anlatılır.

Eserde olayların dokuz aylık zaman diliminde gerçekleştiği görülür. Aka Gündüz roman kurgusunu 9 Eylül 1921'de başlatır, İzmir'in düşman işgalinden kurtuluşuna yani 9 Eylül 1922'ye kadar devam ettirir. *Dikmen Yıldızı*'nda İzmirli Yıldız ve ailesi İzmir'in işgali sırasında Ankara'ya göç ederler. Yazar, Yıldız ve ailesini Dikmen'e yerleştirir. Ankara onlar için güvenli bir şehirdir:

"Bir karış karı, keskin ayazı, tenha sokakları ile berrak kış sabahı...Samanpazarı tarafından gelen genç kadın, Balık pazarını geçti. Karacaoğlan'dan sağa saptı, Merkez kahvesinin önünden Hükümet caddesini tuttu. Böyle günlerde Ankara, dünyanın en güzel şehri olur; en meşhur şehri olduğu gibi..." (Gündüz, 2012, s. 5-6).

Nişanlısı Murat'la evlilik hazırlığında olan Yıldız, nişanlısının şehit olduğu haberini duyunca aklını kaybeder. Bu üzücü olaydan annesini, babasını ve amcasının oğlu Nedim'i sorumlu tutar. Halbuki Murat öldü gösterilir. O sadece vatani görev için gizlenmiştir. Yıldız'a göre aile fertleri birleşerek nişanlısı Murat'ı ve ikiz bebeklerinden erkek olanı sicimle öldürmüştür. Savcı duydukları üzerine soruşturma başlatır. Savcı Yıldız'ın anlattıklarından ilk başta şüphelense de onun doğru söylediğini, kendi zihninde parçaları birleştirerek anlar. Fakat Yıldız'ın babası Kâmil Bey, savcıya işin doğrusunu anlatır. Yıldız'ın durumuna üzülen savcı ve Kamil Bey Yıldız'a yardım etmek için kollarını sıvarlar. Hepsinin derdi bir bakıma aynıdır. "Dikmen Yıldızı'nı normal bir hale getirebilmek. *Dikmen Yıldızı* burada şahıs değil, aslında vatan toprağıdır. Anlatılmak istenen vatanın için bulunduğu durumdur:

"Beyefendi! Dikmen Yıldızı bir İzmir kızıdır. Şu soğuk kış gününde bağırında cehennem alevleri taşıyan güzel İzmir'in kızı... Sık sık nefes alıyorum, sözün düzenini kaybediyorum, ne yapayım? Affediniz... Perişanım, dermanım yok. İstirap ve korku kalbimi, ciğerimi pençeliyor" (Gündüz, 2012, s. 17). Yıldız'ın iyileşebilmesi için herkes seferber olur:

"Ne zaman geleceksiniz? Bahar bitiyor. Nâzım Bey'in bağındaki vişneler şişmanladı. Hasretine dayanamıyorlar, isyan edecekler, geçen seneki günleri bekliyorlar.

-Gelsin! diyorlar. Kırmızı dudaklarımız. Yıldızın kırmızı dudaklarını bekliyor. Nefis vişnelerin bu hasretine can mı dayanır?

Güvercinlerim ötmez oldu. Çift çift ve her çift baş başa seni düşünüyorlar.

Hâkimiyetçi Celal Davut, koçanlarını birer birer dolaşıp arılara şu emri verdi:

-Çabuk olunuz! Yıldız geliyor. Ona en nefis bal hazırlayınız. Yoksa ha! Diye emrine küfürlerinden bir dizi ekledi" (Gündüz, 2012, s. 197).

Yıldız, Anadolu'ya "tebdili mekânda ferahlık vardır" anlayışıyla iyileşmesi için götürülür. İnebolu'da gezintiye çıkarılan Yıldız, nispeten toparlar.

İnkılaplara sıkı sıkıya bağlı olan Aka Gündüz, eserinde M. Kemal'e ve İsmet İnönü'ye yer vererek okuyucuda vatan sevgisini hatırlatır. Türk kimliğini kitabın başından sonuna kadar işler:

“Nereye gidiyoruz bilir misin büyük hanım? Bu gidişe firâr denilmez, kurtuluşa gidiyoruz vâlîde! Gittiğimiz yerde kurtuluş bizi bekliyor ve onun adına Mustafa Kemal derler” (Gündüz, 2012, s. 85).

Romanda Dikmen'in önemli bir işlevi vardır. Gazi Mustafa Kemal, Sivas ve Erzurum kongrelerinden sonra Ankara'ya Dikmen sırtlarından gelmiştir. Aka Gündüz eserinde Ankara'ya gelenlerin muhakkak Dikmen'e de uğramasını sözlerine ekler. Dikmen, Mili Mücadele'nin kalbi, Ankara'nın da en güzel seyir tepelerinden biridir. Bu seyir tepesini savaşın olduğu Çal Dağı'na benzeter. Çal Dağı Ankara'da olmamasına karşın yazar eserde bu mekâna sembolik bir değer yükleyerek Dikmen'e stratejik bir önem katar. Bunun için de gelecek nesillere anlatının bir bölümünde nasihatte bulunur:

“ Bizden sonra gelecek nesiller!

Bizim kemiklerimizin de toz toprak olduğu günlerde Ankara'ya gelecek olan nesiller! İlk tavaf edeceğimiz Çankaya'dan sonra nefes almadan Dikmen tepesine çıkmız ve Ankara'ya oradan bakınız! Çankaya'dan yalnız Ankara görünür. Fakat Çaldağının Dikmen yamaçlarından hem Çankaya'yı, hem Ankara'yı bir anda görürsünüz” (Gündüz, 2012, s. 238).

Yıldız'ı toparlayan, ona sahip çıkan Anadolu topraklarıdır. Anadolu insanının şefkati onu sarıp sarmalar. *“Milli Mücadelede istilaya uğramış yerlerin Ankara'da bulunan halkı birer yurt kurmuşlardı”* (Gündüz, 2012, s. 84). Bir süre sonra vatanın gerçeklerini idrak eder. Makus talihini yenmeye çalışan insanların hayat hikâyesini Kurtuluş Savaşı'nda bulur: *“Milli Mücadele mazlum bir milletin kaynayan benliğinden taşmıştır”* (Gündüz, 2012, s. 86). Bu yüzden yazar, düşman işgalindeki yerleri eleştirir ve asıl kurtuluşun Ankara'da olduğunu okuyucuya anlatmaya çalışır:

“Seninle ilk tertîp İstanbul'a gidelim. Ve İstanbul'un has yerinde oturalım. Meselâ Aksarây has İstanbul'dur, Üsküdâr, Beşiktaş, Eyüp has İstanbul'dur. Oralarda kendi ıstırâplarımızı, gölgede bırakan, kendi kaybolmuş sevgililerimizin acılarını hiçe indiren ne ıstırâplar, ne acılar duyacağız. Biz onlara, Anadolu'dan rehâ ve ümit haberleri getiren bir çift tesellî; onlar ikimize onulmaz yaralarıyla, metrûk hüviyetler ile perîşan saçları ve kan ağlamış gözler ile beş yüz bin teselli olacaklardır. Orada düşmanların ve düşmanlıkların her çeşidini göreceğiz. Papazlaşan softalara, softalaşan, züppelere, züppeleşen kart prenseslere, prensesleşen sokak artıklarına tesâdüf edeceğiz. Bir vatanın, bir milletin nasıl batırıldığına şâhit olacağız. Mustarip kalbimiz hepsiyle ayrı ayrı meşgûl olacak. Kendi içimizdeki gamı bir köşeye saklayıp Üsküdar ufuklarında güneş arayanların zehirlerini gönlümüzde eriteceğiz” (Gündüz, 2012, s. 200-201).

Murat'ın babası Yıldız'ın üzüntüsüne dayanamaz ve Murat'ın görev icabı öldü gösterildiğini, oğlunun yaşadığını Yıldız'a anlatır. Yıldız bu duruma çok sevinir yeniden doğmuş gibi olur ve olanları tevekkülle karşıladıktan sonra Ankara'ya geri döner.

“Aka Gündüz, cemiyette baskı gören, çalışmayıp evde çocuk büyüten, köle durumunda olan kadın tipine itiraz ederek, inkılâbın yarattığı kadın tipini idealize etmiştir” (Doğan, 2018, s. 115).

Aka Gündüz'ün Yıldız'da yaratmaya çalıştığı güçlü kadın imajıdır. Bu nedenle yazar kadın hakları savunucusu konumundadır.

Yıldız Murat'ın babası ile daha sonra İzmir'e giderler. Murat'ı orada arayacaklardır. Yıldız'a önce kötü bir şaka yapılır, sevgilisinin gerçekten öldüğü söylenir. Bu durumun latife olduğu anlaşılınca Yıldız'ın sevgilisine kavuştuğu an görülmeye değerdir. Sevdiğine kavuşan Yıldız, aynı zamanda İzmir'in düşman işgalinden kurtuluşuna da şahitlik eder.

Sonuç

Kanlı bir savaşın ardından viraneye dönen Ankara ve Ankara'daki insan manzaraları, romanlar aracılığıyla incelenmiştir. İncelediğimiz ilk eser Halide Edip'in *Türk'ün Ateşle İmtihanı* adlı hatıratıdır. Kitabın ilk baskısı İngilizcedir. Türkçeye daha sonra belirli sansüre uğrayarak basılır. Bu anı kitabı Kurtuluş Savaşı'nın koşullarını, insan manzaralarını sade bil dille okuyucuya sunar. Üç bölüm halinde olan kitap, İstanbul'u, Ankara'yı ve Kurtuluş Savaşı cephesini anlatır.

Halide Edip , "*anlatacaklarım basit şeyler*" cümlesiyle eserine başlar. Son derece haklı bir savaşın aşamalarını, gözlemlerinden yola çıkarak ifade eder. Padişah tarafından idam cezasına mahkum edilen Halide Edip ve eşi Adnan, Ankara'ya gelir. Burada M. Kemal ile birbirlerine yoldaş olup vatan stratejileriyle müdafaa ederler. Günümüzde halen büyük bir kurum olan Anadolu Ajansı'nı kurar. Kendisi bir müddet sonra sıtma hastalığına yakalanır ve karargahtan uzaklaşır. Karargahtan uzaklaşınca Ankara'nın yerli halkını, şehrin yaşam tarzını tanıma fırsatı bulur. "İstanbul- Ankaralı" mukayesesi yapar. İstanbullu hanımların daha eğitilmiş daha savaşçı ruhlu olduğu izlenimini edinir. Ankaralı hanımların eğitilmiş ve savaşçı ruhlu olmamasını da dönemin şartlarına, Osmanlı'nın Anadolu'yu yalnızca savaş zamanlarında hatırlamasına ve şehri kaderine terk etmesine bağlar.

Halide Edip'in her bir cümlesi zafere gidilen yolda döşenen taşları ifade eder. En küçük zerre bile onun anlatısı için önemlidir. Başta Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere karşılaştığı her şeyin tahlilini yapmaya çalışır. Mustafa Kemal'i olduğu gibi vermeye çalışır. Bunun yanında kendi görüşlerini de belirtir. Dönemin Osmanlı Devleti koşullarında bir kadın olarak çıktığı bu yol takdire şayandır.

İncelenen ikinci eser Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Ankara* adlı belgesel niteliği taşıyan anlatısıdır. Zaman kurgusuyla oluşturulan eser, Cumhuriyet dönemindeki mekânlara, toplumsal sıkıntılara değinir. Romanda Ankara, üç farklı dönemde, üç farklı anlayışta anlatılır.

İlk bölümde henüz taşra kasabası niteliğinde olan şehrin özellikleri anlatılır. İlk bölümün Ankara'sında yol yoktur, su yoktur, medeniyet namına bu şehirde hiçbir şey yoktur. Romanın merkezi kişisi Selma, bu görüntüyü yadırgar. İstanbul'daki hayatını özler. Fakat Ankara'yı keşfettikçe bu düşüncesi değişir. Düşünceleri değiştikçe hayatı da değişir. Eşi Ahmet Nazif Bey'den ayrılır. Eşi eskiyi, kokuşmuş düzeni, İstanbul'u temsil etmektedir. Selma Hanım'ın artık eskiyle işi olmamalıdır. Yeni düzenin merkezi Ankara olacaktır.

İkinci bölümde yeni rejim Cumhuriyet, insanlar tarafından bilinmezliklerle doludur. İstanbul'dan gelen aydın kesim, modernleşmeyi yanlış anlar. Selma Hanım ikinci evliliğini milli mücadelenin kahraman bir askeri olarak tanıdığı Binbaşı Hakkı Bey'le yapar. Fakat Hakkı Bey bu bölümde asker

kimliğinden uzak, alafranga bir tip olarak karşımıza çıkar. Batı modernizmini savunur, kendi değerlerinden tamamen uzaklaşır, kim olduğunu tamamen unuttur. Bu sadece Hakkı Bey'e özgü bir durum değildir. Birçok kişi Hakkı Bey gibi modernitenin getirmiş olduğu yenilikleri kendi lehine kullanır. Yerel halk ise bu moderniteden uzak durmayı tercih eder. Böylelikle halk-aydın çatışması doğar. Bu bölümde inkılapların toplumdaki yansıması eleştirel bir şekilde anlatılır. Ankara halkı devrimleri yeteri kadar benimsemez. Sosyal ilişkilere değinilen bu bölümde kullanılan mekânlar birer sembolik öğedir. Ankara Palas, Yenişehir gibi mekânlar yozlaşmayı, kültürden uzaklaşmayı temsil eder. Kısacası Ankara ve Ankara halkı bocalar.

Üçüncü bölüm ise ütopyik özellikler gösterir. Anlatıda verilen zaman henüz yaşanmamıştır. Yazar olmasını arzu ettiği temaları konu alır. Selma Hanım, Hakkı Bey'le evli kalmaya daha fazla dayanamaz ve ondan boşanır. Neşet Sabit'le evlenir. Selma Taceddin Mahallesi ve Yenişehir'den sonra Cebeci'de yaşamaya başlar. Bu bölüm Cumhuriyet'in on yılına denk gelir. Toplum modernite kavramının özünü anlamakla beraber bocalamanın getirdiği olumsuzlukları geride bırakır. Büyük Tiyatro, Pınarbaşı, 19 Mayıs Stadyumu gibi mekânlar kültürel aktivitelerin merkezi haline gelir. Romanda toplumun mekânsal seçimi, kültürel değişimi de göstermektedir. Mekânlar, bir olma kavramını ve toplumsal ayrışmayı göstermesi açısından değerlidir.

İncelenen son roman *Dikmen Yıldızı*'dır. *Dikmen Yıldızı*, eleştirmenler tarafından olumlu bulunmasa da inkılap kanonu yapması açısından dikkate değerdir. Roman yazıldığı dönem ve şartlar göz önünde bulundurulduğunda yeni başlayan bir dönemin evveliyatını aydınlatması açısından önemlidir. Romanın ana karakteri İzmirli Yıldız, eskiyen bir sistemde kaybolan insanlığı anlatır. Yıldız, nişanlısını kaybettiğini düşünmesinden itibaren Anadolu'nun da durumunu gözler önüne seren tavırlarda bulunur. Fakat nişanlısını bulma ümidi onda hiçbir zaman kaybolmaz. Bu ümit, dönemin savaş ortamının bir gün biteceğini ve aydınlık günlerin geleceğini gösterir. Bu bir kadın romanıdır. Eser aşk hikâyesi üzerine kurgulansa da milli mücadele sırasında kaybolmuş bir halkın hikâyesini bulmak mümkündür. Edebi kaygılardan uzak yazılmış *Dikmen Yıldızı*, günümüzde popülerliğini korur.

Halide Edip, Yakup Kadri ve Aka Gündüz'ün incelenen anlatıları toplumun milli duygularına hitap etmesi açısından önemlidir. Milli mücadele dönemini anlatan bu eserler, M. Kemal Atatürk'ün de doğrudan veya dolaylı olarak içinde bulunduğu yapılardır. Üç eserin de dili oldukça sade ve akıcıdır. Ortak bir özellik olarak Anadolu'nun ihmal edilmişliği işlenir. Anlatıları yeni Türk edebiyatı içine yerleştirdiğimizde kendi imkânları doğrultusunda belirli bir dönemi anlatması açısından değerlidirler.

Etik Kurul İzni

Bu makale etik kurul izni gerektiren bir çalışma grubunda yer almamaktadır.

Kaynakça

- Adıvar, H. E. (2017). *Türk'ün ateşle imtihanı istiklâl savaşı hatıraları*. Can Yayınları.
- Alemdar, Y. (1992). *Cumhuriyet dönemi Türk romanı*. Günce Yayınları.
- Alver, K. (2006). Edebiyatın sosyolojik imkanı. İçinde K. Alver (Ed.), *Edebiyat sosyolojisi* (ss. 13-22). Hece Yayınları.
- Apaydın, T. (1976). Kurtuluş savaşı romanı. *Türk romanında kurtuluş savaşı özel sayısı 298*. (ss. 120-121). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Atay, F. R. (2009). *Çankaya*. Pozitif Yayınları.
- Cantek, L. F. Ş. (2016). *"Yabanlar" ve yerliler başkent olma sürecinde Ankara*. İletişim Yayınları.
- Çalışlar, İ. (2010). *Halide Edib biyografisine sığınmayan kadın*. Everest Yayınları.
- Çelik, Y. (2006). Cumhuriyet dönemi (1923-XXI. yüzyıl). İçinde T. Halman, O. Horata, Y. Çelik, N. Demir, M. Kalpaklı, R. Korkmaz & M. Ö. Oğuz (Eds). *Türk edebiyatı tarihi c: 4*. (ss. 215-274). Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Çelik, Y. (2014). Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Ankara romanı bağlamında kemalist ideoloji ve Türkiye Cumhuriyeti'nin bir başkent inşası. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 2, 93-107.
- Doğan, A. (2018). Aka Gündüz'ün romanlarında sosyal meseleler. *Tarih ve mekân odağında Türk romanı incelemeleri*. Hece Yayınları.
- Doğan, M. H. (1976). Türk romanında kurtuluş savaşı. *Türk romanında kurtuluş savaşı özel sayısı 298*. (ss. 7-40). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eliuz, Ü. (2021). Kurguya yansıyan köklü dönüşüm: Cumhuriyet dönemi Türk romanı (1923-1950). İçinde Ü. Eliuz, G. Şişman, B.Armağan & E.Seferoğlu (Eds). *Cumhuriyet dönemi roman okumaları I*. (ss. 9-16). Kesit Yayınları.
- Gündoğan, H. (2022). *Atatürk dönemi Türk edebiyatında Ankara (1920-1938)*. Paradigma Akademi.
- Gündüz, A. (2012). *Dikmen yıldızı*. Toker Yayınları.
- Gündüz, O. (2010). Yakın dönem tarihsel romanlarda çatışma alanları ve tarihsel romanların 'ulusal kimlik' edinmedeki rolü. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitü Dergisi*, 14(35), 135-136.
- İleri, S. (1976). Dikmen yıldızı üzerine. *Türk romanında kurtuluş savaşı özel sayısı 298*. (ss. 48-49). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (2008). *Ankara*. İnkilap Yayınevi.
- Kinross, L. (2008). *Atatürk bir milletin yeniden doğuşu* (Çev. Necdet Sander). Altın Kitaplar Yayınevi.
- Ortaç, Y. Z. (1966). *Bizim yokuş*. Akbaba Yayınları.
- Özkırımlı, A. (1987). *Türk edebiyatı ansiklopedisi*. Cem Yayınevi.
- Şimşir, B. N. (2018). *Ankara... Ankara bir başkent doğuşu*. Bilgi Yayınevi.
- Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III, İstanbul 1988. Yeni mebuslarımız: Urfa mebusu: Yahya Kemal Bey. *Hakimiyet-i Milliye*. Ankara, yıl 4, 3 Temmuz 1339 (1923).
- Yalçın, A. (2012). *Cumhuriyet dönemi Türk romanı 1923-1940*. Akçağ Yayınları.

Yılmaz, A. (2019). Yakup Kadri'nin Ankara romanında cumhuriyet kadınının doğuşu. *AHBV Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (1), 11-19.

Yücebaş, H. (1959). *Bütün cepheler ile Aka Gündüz*. Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitapçılık.

